

Strehovec bo najbrž z Old Tarčihandom poračunal sam. (Ne bo mu težko, če se mu bo sploh zdelo vredno). A njun trk je simptomatičen. Revolveraši z našega ranča takoj popenijo, če se kdo samo približa njihovim ikonam, ki so, kot smo videli, izključno oni sami osebno.

Sam poročam z njihovega rodea zgolj iz veselja nad veselico. Živel rodeo! Naj se ljudstvo zabava! Čeprav moram priznati: kolt kot tak mi zbuja strah. Zlasti, če ga kdo nosi nizko in mu rdeče ni simpatično.

Ervin Fritz

IZ BRALNIČARJEVIH MEDITACIJ

Bravničar (Matija) je znani slovenski glasbenik, akademik. *Bralničar* (jaz) pa je tisti, ki piše redno o knjigah, predvsem novih in slovenskih, v rubriki pod skupnim naslovom *Bralnica* v reviji *Sodobnost*. Začelo se je leta 1977, vendar ni bilo čisto izvirno: približno deset let prej sem osnoval v osrednji češki literarni reviji *Plamen* (blagega spomina: 1959—1969) stalno mesečno kritično rubriko, v kateri sem — izmenoma najprej s Karlom Kostrounom, potem z Jiříjem Opelíkom — pisal zmeraj o devetih delih najnovejše domače knjižne produkcije. O devetih zato, ker se je rubrika imenovala *Devaterník* — po rastlini tega imena (rastlina ali polgrm z lepimi cveti različnih živih barv: *Helianthemum*; slovensko popon, nemško *Neunling*) — kar naj bi poudarilo, da hoče biti tudi izbira knjig za obdelavo kar najbolj različna, pisana. To načelo pisanosti se uveljavlja tudi zdaj v *Bralnici*. Kar pa gre za število, je že drugače: v *Devaterníku* je bilo letno 9×12 kritičnih odzivov (včasih zelo kratkih, lahko samo nekaj besed, seveda primerno pikrih), v *Bralnici* pa letno od 12 do 17×1 (zato pa večinoma obširnejših, temeljitejših; pišem pa sam, brez druge »izmene«).

Sicer pa — napak bi bilo domnevati, da je *Bralnica* nastala le po potrebi, da vsaj nekako nadaljujem »kritično obrt«, ki sem jo včasih (v časih, ki se

ne bodo vrnili) opravljal v rubriki rajnega, v najlepšem razcvetu ukinjenega *Plamena* (res, kdaj drugič se tudi ukinja?). Prava, neposredna pobuda tega nastanka je bila drugje — namreč v moji dolgoletni praksi, ko sem prevajal in priporočal slovensko literaturo češkim založbam. Takrat, pred petimi leti sem dobival mnogo več slovenskih literarnih novitet kot danes, skoraj vse sem sproti prebiral, le o nekaterih pa sem, razumljivo, lahko napisal oceno za to ali drugo založbo, katera je pač želela. (Skupaj je bilo takrat teh mojih ocen okrog sedemdeset; letos pa jih je že sto deset, če ne štejem približno dveh desetk takšnih ocen iz srbohrvaškega literarnega področja.) Kolikokrat mi je bilo prav žal, da o prebrani slovenski noviteti nisem imel možnosti izpovedati svojega mnenja in je moralo ostati samo pri »bralskem aktu«. (V reviji *Světová literatura* sem lahko začel pisati šele pozneje.) Tako — v stiski — mi je prišla misel na posebno kritiško tribunico pod okriljem Cirila Zlobca. Le-ta, poimenovana malce polpreteklo *Bralnica*, je zažvela prav po »sodobniško« in zdaj, s svojim sedmim letnikom, bo — upajmo — pričakala svojo stoto »bralničarsko« oceno.

Pred petnajstimi leti sem napisal članek *Z meditací devaterníkáře* (*Iz meditacij devaternikarja*, *Plamen* 1968/1), ker sem občutil potrebo »izpovedati se« izkušenj iz tega kritiškega posla. Ko zdaj pišem ta članek za *Sodobnost*, hoče isti naslov poudariti tudi podobnost — *mutatis mutandis* — izhodišč-

nega položaja takrat in danes. Povedati nekaj od tega, kar mi leži na srcu kot spremljevalcu tekoče slovenske literature. Kaj me je ob branju — pa že prej (v zadnjem času): ob pridobivanju knjig — vznemirilo, presenetilo, razveselilo, prizadelo, užalostilo, ganilo. Kaj se mi je porodilo v glavi ob tolikšnem številu zgodb, usod, misli, domislic, prišpodob, besed, besed, besed. Kaj vse se mi je od tega vrnilo v moje lastno življenje, čeprav le v sanje, v počutje, v miselne postopke. Mogoče me je načela (od znotraj) neke vrste slovenizacija, da sem manj »naroden«, četudi manj neroden sem zaradi tega morebiti tudi, kot bi moral biti? (ali pa bi bil tak — manj »naroden« — *post tot discrimina rerum* tudi brez slovenizacije?).

Če premišljam, v dolžini petih, šestih let, let, ki so mi pomenila ponovno in hkrati enkratno nahajanje smisla, se mi bolj in bolj zdi, da je imelo moje bralničarsko početje, pa naj sem že zadel žebeljico na glavico ali ne, zmeraj, rekel bi, nekako odpiralno, primerjalno, *kontekstualno* napravo, in to že po svojem bistvu. Nič ne obstaja samo v sebi in samo na sebi, nedosegljivo za zunanje interesne silnice, vsaka imanenca je presegljiva. (Vprašljive so le možnosti globinskih sond, pogrezov do jedra umetnine: kar pomnimo, muka interpretov ter prevajalcev.) Preseganje, to je na tem mestu prava beseda. Moje »gledanje od zunaj« (apliciranje »severnih pogledov«, bi tudi lahko rekli) poskuša popolnoma upoštevati in v določenem okviru doumevati neponovljivost umetniškega dela in njegovo pomensko uokvirjenost, tako v sklopu avtorjevih ustvarjalnih hotenj kot tudi v širšem kontekstu sodobnega slovenskega slovstva — obenem pa hoče to delo vsekakor oprostiti utesnjujočih vezi domačega poslanstva in mu ponuditi priložnost, da pokaže svoje posebnosti in vrline tudi zunaj geografskih in duhovnih

mej, v občutju drugačnih tradicij, izkušenj, navad, okusov, problemskih vozlov, razpoloženskih trendov, upov in pričakovanj — od sveta nasploh in od literature posebej.

Poleg literarnega pa je tu še hočeš nočeš kontekst zunaj-literarni, ki ga sicer delo ob nastanku lahko ne jemlje v poštev, na znanje, ki pa kljub temu obstaja in večkrat v svoji nepreračunljivosti ter nepredvidljivosti postane za delo še posebno »usodotvoren«. Ko razmišljam ob slovenski knjigi, ki jo berem ali sem jo prebral, o njenem notranjem ustroju, o njenem avtonomnem svetu, kateri me lahko vsega potegne vase, večinoma le ne morem mimo realnega sveta, ki me neposredno obdaja in kroji — tudi od daleč in neopaženo — mojo, tvojo, našo njihovo prihodnost. Ne morem si pomagati, ne maram politikov današnjega sveta, namreč od določenega zgodovinskega trenutka sem. Ne zato, ker so politiki, temveč zato, ker so zaskrbljujoče neumni, to svojo duhovno pohabljenost pa se na vse mogoče način trudijo skriti (temu je podrejeno drugo), in sicer predvsem z licemerstvom do ljudi, do ljudstva, do ljudstev: neutrudljivo jim pridigajo — in še jih silijo naprej pridigati — o miru in razorožitvi, pri tem pa brez vojn ne bi mogli živeti, se pravi vladati, kajti modrosti nekdanjih vladarjev, orožja duha, ne premorejo ter jim pač ostaja le ubijanje in zastrahovanje (se pravi počasno, nevidno ubijanje) tistih, v imenu katerih vladajo. Ni naključje, da si v tem grozljivo mirnem povojnem in predvojnem svetu še nihče ni upal javno zahtevati *popolne in takojšnje* razorožitve (brez tega je vse le prazno govorčenje) — najmilejše, kar bi ga doletelo, bi bilo neprostovoljno bivanje v norišnici.

Ta današnji »svet ubijalcev« (po K. Koviču), ki se ga zaman poskušam znebiti v zavesti kakor komarjev v polnem Miletinu (tu sem vsekakor bolj

uspešen), me je v zadnjih letih ob slovenskih knjigah večkrat inspiriral, da nisem vedel drugega kot lotiti se te aktualistične konfrontacije obeh svetov, politično-realnega in literarnega, kakršna se tolikokrat kar ponuja, čeprav načelno ne ustreza bistvu in najglobljemu smislu umetniške stvaritve. (Tako se mi je zgodilo, ko sem pisal na primer o Ruplu, Vugi, Snoju.) Pravzaprav ni nič čudnega, da so me slovenska sodobna dela na poseben način »življenjsko« vznemirjala in me še vznemirjajo: česar ni doma, po to skoči človek tudi čez plot. »Pridnost«, načičkana družbena konfliktnost, »brezspolna« zanikrnost je prevladovala v zadnjem desetletju češke literature s tako samoumevno in samozavestno domicilnostjo, da vsak, ki more (zmore), beži v tuje slovstvene loge, kot jaz v slovenskega. Ni nujno, da je ta log »najbolj bujen« — včasih zadostuje že sama drugačnost. Drugačnost današnje slovenske literature, prav tako kot življenjskih razmer, iz katerih raste, je pa kljub vsem domačim pravičnim in krivičnim pomislekom za tujca — z eno samo besedo — zavidljiva.

Sem potemtakem nemalo srečen, da imam svoje trajno — pa še takšno — zavetje, kjer se lahko izživljam vsaj nekaj ob tem, kar bi moral — pa ne morem — v domačih gajih. Srečen sem in podzavestno tudi hvaležen. Hvaležnost pa mi narekuje v sodbah neko milino, kakršne si doma ne bi privoščil. Po drugi strani je obenem res, da mi zlasti v zadnjem času prihajajo v roke skoraj sami »izbranci«, po (bolj ali manj) subjektivnih mnenjih primerni za eksport (kar gre za zunanjo podobo, o eksportnosti ne more biti dvoma); ko jih preberem, jih izberem za Bralnico ali pa tudi ne. Da, večkrat tudi po subjektivnem nagnjenju ali razpoloženju. Tudi takó sem svojo pozornost, kot ugotavljam, porazdelil dokaj »pravično« med slo-

venska dela, avtorje in različne usmeritve. Zdaj naj bi bil malo konkreten: V dosedanjih šestih letnikih Bralnice sem trikrat pisal o Saši Vugi (Erazem Predjamski, scenarij Judenburga, Testenine bivših bojnikov) in o Vitomilu Zupanu (Menuet za kitaro, Zasedovalec samega sebe, Komedijski človeški tkiva), dvakrat pa o trinajstih avtorjih: Makarovič (Kam pa kam, kosovirja? Izštevanja), Rupel (HI kvadrat, Družinska zveza), Suhodolčan (Najdaljša noč, Trenutki in leta), Dolenc (Gorenčev vrag, Vampir z Gorjancev), Ingolič (Gorele so grmade, Moje pisateljstvo), Zidar (Živim, Jakobove sanje), Lokar (Zehajoči angel, Rodovi), Hieng (Čarodej, Obnebeje metuljev), Kavčič (Pustota, Obleganje neba), Božič (Na njeni travi, Očeta Vincenta smrt), Hofman (Pogovori s slovenskimi pisatelji, Noč do jutra), Mikeln (Kako se je naša dolina privadila svobodi, Pekel 1941) in Rožanc (Ljubezen, Metulj). Navedem naj še posamezne knjige: Grafenauer: Štukature, Udovič: Darovi, Kos: Pregled slovenskega slovstva, Rudolf: Kam je mama šla? Potrč: Na kmetih, Capuder: Bič in vrtavka, Zorman: Stric Benjamin, Jurca: Špelin dnevnik, Mejak: Portreti, Zupančič: Noč in dan, Kuntner: Ledene rože, Prešeren: Muj sen šel po hladini (češki izbor in prevod), Grabeljšek: Nioba, Snoj: Jožef ali zgodnje odkrivanje srčnega raka, Mihelčič: Tujec v Emoni, zbirka Znameniti Slovenci (9 zvezkov), Kajzer: Prava moška leta, Kovač: Najbogatejši Kranjec, Glazer: Branike, Mate: Pobegle kolebnice, Zlobec: Glas, Kmecl: S prijatelji pod macesni, Matičič: Labirint, Fritz: Okruški sveta, Gradišnik: Zemlja zemlja zemlja, Šalamun: Maske, J. L. Zlobec: Udarci, udarci, Rebolj: Barnicz, Svetina: Volčiči. Pretežno torej poznam besedila — skupaj 44 knjig proze ob desetih knjigah poezije, treh otroških in štirih teoretičnih (v resnici dvanajstih, ker je z edi-

cijo Znameniti Slovenci skupno obdelanih devet naslovov). Navedeni pregled kaže (in malce utruja, se opravičujem), mislim, dovolj zgovoren profil nove slovenske literature in tudi navedena števila se ne odaljujejo dosti od stvarnih odnosov splošne pomembnosti posameznih žanrov, kot se je v teh letih izražala v določenih delih. Prav tako so založbe, ki so obravnavane knjige poslale v svet, zastopane ustrezno svoji delavnosti, pa seveda tudi ustrezno temu, kako so bile zainteresirane pri tovrstni »popularizaciji«, z drugimi besedami, kakšen radius so bile pripravljene dovoliti svoji radodarnosti. Tako se je zgodilo, da so bile od osmih osrednjih založb deležne ocenjevanja v Bralnici Mladinska knjiga s šestnajstim, Cankarjeva založba s petnajstim in Državna založba Slovenije z desetimi knjigami.

Skupno število 87 bralničnih ocen in 97 ocenjenih knjig sestavlja poleg 61 (oziroma 69) slovenskih in treh tujih (Andrić: Omerpaša Latas, Nenađić: Dorotej in Doderer: Die Wasserfälle von Slunj (še 23, oziroma 25) čeških del — trinajst proznih, sedem pesniških in tri teoretične. Škoda bi bilo — se mi je zdelo — da ne izkoristim priložnosti in ne opozorim slovenske literature neflegmatične javnosti vsaj na osnovi naključja na nekaj zanimivosti češkega slovstva, zlasti sodobnega. Vsi ti avtorji, kolikor še živijo, ne spadajo razen pesnika Závade med češke literarne prominente zadnjega desetletja. Slovenski bralci jih večinoma ne poznajo, medtem ko na Češkem premorejo — ali so premogli — tudi brez oficialne podpore in prav brez nje poseben in neenodnevniški sloves. Le nekateri od njih so bili že prej Slovencem kaj več kot samó ime, z drugimi so se temeljiteje seznanili šele po predstavitvi v Bralnici (Hrabal, Houba, Petiška, Daněk), pretežno pa je doslej ostalo le pri tej predstavitvi. Iz češke proze sem se v Bral-

nici ukvarjal s tematsko sodobnimi pripovedkami Bohumila Hrabala (dve knjigi), Ote Pavla, Eduarda Petiške, s sodobnima romanoma Karla Hoube in Vladimíra Párala, z današnjim življenjem so povezana tudi besedila Miroslava Horníčka k slikam praških kipov. Sicer sta bila predstavljena življenjepisna romana Františka Kožíka in biografska knjiga nekdanjega ljubljanskega igralca Rudolfa Deyla (o drugem nekdanjem ljubljanskem igralcu Karlu Hašlerju) in pozabljeni eksperimentalni roman iz vojnega časa pozabljene Milade Součkové, knjiga iz zapuščine prezgodaj preminulega Josefa Kocourek, včasih prevajanega v slovensčino, knjižica ljubezenskih pism Karla Čapka in duhovit besednjak »splošnih pomot« Karla Součka. Še živeči avtorji od pravkar navedenih pripadajo staremu ali srednjemu rodu, od mlade generacije prozaikov — tudi s pomočjo poznavalcev — nisem mogel izbrati nič zares zanimivega. Bolje je bilo s poezijo in teorijo. Poleg starejših pesnikov Jaroslava Seiferta in Viléma Závade in pripadnikov srednjega rodu Jana Skácela in Václava Daněka sem uvrstil tudi obetavnega predstavnika mladih Josefa Šimona. Podobno se mi je posrečilo na teoretičnem področju: tri generacije teoretikov zastopajo Vladimír Kovářik, Jiří Opelík in mladi Vladimír Novotný.

Moje bralničarsko pisanje je kajpada od začetka tesno povezano z mojo ocenjevalsko in priporočevalsko dejavnostjo na Češkem, se pravi s pisanjem ocen za praške založbe in recenzije za dvomesečno revijo Světová literatura, kamor poskušam plasirati v mejah možnosti prevode najnovejše slovenske proze in poezije. Medtem ko mi je sodelovanje s Světovo literaturo v veliko veselje, bi kot ocenjevalec novitet za založbe velikokrat kar obupal. Še vedno drži, da založbe, zlasti pri »manjših« literaturah, uveljavljajo te-

matske, vsebinske vidike, in čim večja je umetnina, toliko manj ima upanja, da bi jo sprejeli. Seveda, ni le moj in ni le češki problem, temveč čas komercializacije. Vsekakor pa bi želel, da bi se stvari spremenile vsaj toliko, da bi slovenska moderna literatura imela iste možnosti kot na primer srbska in hrvaška. (Namreč predvsem v Odeonu, založbi tujih književnosti.) Takó še zmeraj traja »razkorak« med ocenjevanjem v Bralnici in rezultati mojega prizadevanja pri čeških založbah, se pravi izdanimi slovenskimi deli v češkem prevodu. Zato sem tudi takoj po prvem letniku Bralnice prenehal označevati posamezne ocene z zvezdico (ena zvezdica: *Na knjigo sem opozoril z oceno za založbo ali z glosso v dnevniku*; dve zvezdici: *Prevod je že resničnost*) in pustil obema dejavno-

stma, češki in slovenizirajoči, »proste roke«. Toliko bolj, ker je pisanje v Světovo literaturo v popolnem skladu s stališči Bralnice in povrh vsaj sekundarno lahko vpliva — seveda s skromnim deležem, če sploh — pri odločanju čeških založb.

Že v Bralnici '76 sem zapisal, kako se včasih zgodi, »da mi je vsega (literarnega) dovolj«, in sem dodal vzdih: Škoda tistih jelovških (in ne samo jelovških in ne samo slovenskih) gozdov! Danes lahko rečem, da ni tako strašno. Ne s slovensko literaturo (tega niti takrat nisem mislil zares), ne z mojo utrujenostjo od nje. Prav nasprotno: občutek imam, da bi mi brez vsega tega bilo težje živeti. Pozemske dobrine lahko pogrešaš. Osmišljenja eksistence pa ne.

František Benhart

LOJZE KOVAČIČ, PET FRAGMENTOV. Prva knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana 1981. Opremil Cveto Stepančič.

Književnost

Zadnja Kovačičeva knjiga prinaša prva dva od Petih fragmentov; gre za dva izseka iz avtorjevega življenja, izseka, ki sta celo postavljena v natančen časovni okvir (čeprav tega avtor prebija z obsežnimi retrospektivami, uporablja torej tisto tehniko, ki jo poznamo že iz Resničnosti). Vsak od obeh fragmentov je odoločen z neko okvirno temo (poklic v prvem fragmentu, erotika v drugem); ta tema pa vendar ne zagotavlja homogenosti, celovitosti in enotnosti teksta, kar bi bilo celo v nasprotju z osnovno intenco Kovačičevega pisanja.

V tekstu Delavnica, ki končuje Kovačičevo knjigo Preseljevanja (Ljubljana 1974), je pisatelj napovedal nov tip svojega pisanja, »pripovedovanje samemu sebi, ne drugim« (Preseljevanja, str. 512), in zdi se, da sta prva dva fragmenta pred nami že kot rezultat

take zastavitve, torej kot literatura, ki jo je mogoče primerjati z najbolj intimnim dnevnikom. Na to nas napotuje predvsem skrajna radikalizacija tistega vidika, ki je že doslej veljal za eno glavnih in najbolj opaznih značilnosti Kovačičevega pisanja, se pravi avtobiografičnosti. Kakor že za dosežanje tekste velja toliko bolj za pričujočo knjigo, da ta avtobiografičnost ni le neke vrste kuriozum ali samo razmerje Kovačičeve literature.

Kovačičevo avtobiografsko pisanje so interpreti večkrat razumeli kot iskanje lastnega jaza, lastne identitete. Tako je v tej literaturi avtobiografičnost le poseben vidik vprašanja po jazu, ki se more v vsej doslednosti postaviti le kot lastni jaz. Ta vprašanje po jazu, se pravi točki, ki velja v tradicionalni novoveški misli za najbolj trdno in gotovo, je odločilno za večino Kovačičevega pisanja, posebej radikalno pa je v pristopu, ki ga predstavlja obravnavana knjiga.

Vprašanje po jazu je mogoče le, če se sprašujemo po njem v njegovem raz-